

УДК 342.2.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.32>

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ

Войтович Є.М.,

доктор філософії,

*доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін,
Національний університет водного господарства та природокористування*

Іншекова Ю.Ю.

*старший викладач кафедри кримінального права і кримінології
навчально-наукового інституту № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ

Войтович Є.М., Іншекова Ю.Ю. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування насильницького зникнення людини.

У статті розглянуто питання організації взаємодії слідчих із спеціалістами та експертами суб'єктів експертної діяльності України на початковому та подальшому етапі розслідування насильницького зникнення людини. Визначено актуальність проблеми проведення досудових розслідувань у кримінальних провадженнях, відомості про які внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення яких передбачено ст. 146-1 Кримінального кодексу України. Зазначено кількість кримінальних проваджень вказаної категорії, які перебувають у провадженні різних органів досудового розслідування, кількість проваджень, які скеровано до суду з обвинувальним актом, а також справи, розглянуті національними судами. Окреслено важливі аспекти взаємодії органів досудового розслідування зі спеціалістами, експертами; види та порядок такої взаємодії. Проаналізовано законодавчу основу взаємодії органів досудового розслідування із спеціалістами та суб'єктами проведення експертної діяльності України. Перераховано випадки необхідності призначення та проведення судово-біологічної експертизи за експертною спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Визначено типові слідчі ситуації в ході проведення розслідування насильницького зникнення. Вказано перелік слідів біологічного походження, які можуть бути надані для проведення експертного дослідження. Зазначено випадки, що негативно впливають на проведення генетично-молекулярної експертизи, які пов'язані із неналежним пакуванням біологічного матеріалу. Перераховано близьких родичів прямої спорідненості, у яких доцільно відбирати біологічний матеріал для встановлення ДНК-профілю. Окрім того у статті визначено речі та предмети, які доцільно надавати для експертного дослідження у випадку відсутності близьких родичів, або неможливості їх прибуття для відбору біологічного матеріалу. Перераховано питання, які вирішуються в ході проведення генетично-молекулярних експертиз у кримінальних провадженнях, пов'язаних із насильницьким зникненням. Разом з тим зупинено увагу на державній реєстрації геномної інформації, а також на випадках проведення обов'язкової державної реєстрації геномної інформації.

Ключові слова: насильницьке зникнення людини, слідчий, орган досудового розслідування, потерпілий, взаємодія, молекулярно-генетична експертиза, геномна інформація.

Voitovych E.M., Inshekova Y.Y. Peculiarities of prescribing and conducting molecular genetic examination during the investigation of a forced disappearance of a person.

The article deals with the issues of organization of interaction of investigators with specialists and experts of the subjects of expert activity of Ukraine at the initial and subsequent stages of investigation of enforced disappearance of a person. The author identifies the relevance of the issue of pre-trial

investigations in criminal proceedings which are registered in the Unified Register of Pre-trial Investigations on the grounds of criminal offenses which are punishable under Article 146-1 of the Criminal Code of Ukraine. The author indicates the number of criminal proceedings of this category that are being conducted by various pre-trial investigation bodies, the number of proceedings that have been sent to court with an indictment, and the cases considered by national courts. The author outlines important aspects of interaction between pre-trial investigation bodies and specialists and experts, as well as the types and procedure of such interaction. The author analyzes the legislative framework for interaction of pre-trial investigation bodies with specialists and subjects of expert activity in Ukraine. The cases of the need to appoint and conduct a forensic biological examination in the expert specialty 9.5 "Molecular genetic research" are listed. Typical investigative situations during the investigation of enforced disappearance are identified. The list of traces of biological origin that can be provided for expert examination is given. Cases that negatively affect the conduct of genetic and molecular expertise related to improper packaging of biological material are noted. The close relatives of direct kinship from whom it is advisable to take biological material to establish a DNA profile are listed. In addition, the article identifies the things and items that should be provided for expert examination in the absence of close relatives or their inability to come to collect biological material. The author lists the issues that are resolved in the course of genetic and molecular examinations in criminal proceedings related to enforced disappearance. At the same time, attention is focused on the state registration of genomic information, as well as cases of mandatory state registration of genomic information.

Key words: enforced disappearance of a person, investigator, pre-trial investigation body, victim, interaction, molecular genetic examination, genomic information.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз, в тому числі злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні.

Українська держава продовжує перебувати в стані війни з російською федерацією, яка здійснює військову агресію, а її представники вчиняють злочини проти волі, честі та гідності військових, працівників правоохоронних органів, рятувальників, медичних працівників і цивільного населення. Саме тому питання про доцільність вивчення насильницького зникнення людини є актуальними, особливо в контексті проведення якісного досудового розслідування у тісній взаємодії із спеціалістами та експертами суб'єктів здійснення експертної діяльності України з тим, щоб жодна причетна особа, в тому числі представники країни-агресора, не уникнула передбаченої Законом відповідальності, а потерпілим особам було відшкодовано усі завдані збитки.

Метою статті є вивчення проблем взаємодії органів досудового розслідування із спеціалістами та експертами суб'єктів експертної діяльності України на початковому і подальшому етапах розслідування насильницького зникнення людини та шляхи їх вирішення. Окрім того висвітлення умов для призначення і проведення молекулярно-генетичних експертиз, об'єктів, що надаються для експертного дослідження та питань, що можуть бути вирішені.

Стан опрацювання проблематики. У дослідження проблеми насильницьких кримінальних правопорушень вагомий внесок внесли вчені-криміналісти України: Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, Т.В. Варфоломеева, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, В.Я. Горбачевський, І.В. Гора, М.Л. Грібов, А.В. Іщенко, О.А. Кириченко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, П.В. Цимбал, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, Ю.М. Чорноус, В.Ю. Шепітько та інші. Автори Бабін Б. [17], Задоя К.П. [18], Кузьмічов В.С., Чорноус Ю.М. [19], Цвікі В. [20-21] розглядали питання міжнародно-правового захисту осіб від насильницьких зникнень, а також особливості криміналістичного забезпечення досудового розслідування у таких провадженнях. Однак проблема взаємодії органів досудового розслідування, спеціалістів і судових експертів під час розслідування насильницького зникнення людини недостатньо висвітлена у юридичній літературі та потребує додаткового вивчення.

Виклад основного матеріалу. Конституція України передбачає захист прав і свобод кожного громадянина та проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю (стаття 3) [1]. В умовах продовження повномасштабного вторгнення російської федерації на суверенну територію України, ведення активних бойових дій, захоплення нових українських земель, вчинення військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки, людства і міжнародного пра-

вопорядку, а також проти життя та здоров'я особи, особливої актуальності набувають випадки насильницького зникнення людини, які досягли свого піку як на тимчасово окупованих територіях, так і на території, підконтрольній Україні.

Згідно інформації, наданої на запит Офісом Генерального прокурора за період з січня 2020 року по лютий 2025 року правоохоронними органами, уповноваженими проводити досудове розслідування, до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про 1465 кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено ст. 146-1 КК України, з яких 1352 кримінальних проваджень органами Національної поліції України (без урахування кримінальних проваджень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям на підставі п.п. 1, 2, 4 (4-1), 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України. [11]

Разом з тим, з обвинувальним актом до суду скеровано лише 8 таких кримінальних проваджень, а у 1384 провадженнях процесуальне рішення залишається не прийнятим.

Згідно відомостей, які розміщено у Єдиному державному реєстрі судових рішень, завершено розгляд національними судами та постановлено обвинувальний вирок лише у одній судовій справі за фактом насильницького зникнення – № 368/1301/20, розгляд якої проводився Обухівським районним судом Київської області [3].

Наведене свідчить про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 146-1 КК України [9], є надзвичайно складним для проведення досудового розслідування, встановлення істини, причетних осіб та притягнення їх до відповідальності.

Разом з тим, Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» (2018 р.) [4] визначено правовий статус осіб зниклих безвісти та забезпечено правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів.

Держава зобов'язана вжити всіх можливих заходів для розшуку особи, зниклої безвісти. З огляду на це, варто зауважити, що здійснити досудове розслідування на високому професійному рівні, досягти у стислі строки позитивного процесуального результату можливо лише за умови спільної, чіткої, узгодженої діяльності (взаємодії) слідчого із спеціалістами і судовими експертами науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів Міністерства внутрішніх справ України та наукових інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України.

На підставі проведеного дослідження та опитування працівників органів досудового розслідування встановлено, що основними напрямками надання спеціалістом допомоги слідчому під час розслідування насильницького зникнення людини є:

- ознайомлення із сучасними можливостями дослідження речових доказів, слідів насильницького зникнення людини (іншого кримінального правопорушення), виявлених під час проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів;
- визначення технічних засобів, які необхідно використовувати, методів і прийомів їх застосування (залежно від обставин зникнення особи; кримінального правопорушення, яке було вчинено);
- допомога в залученні експерта й підготовці матеріалів для його роботи (наприклад, формулювання питань експерту), оцінюванні експертного висновку.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Обґрунтовано, що найпоширенішою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку з насильницьким зникненням людини, є залучення експерта та проведення експертиз, які призначаються залежно від способу вчинення кримінального правопорушення, від слідчої картини та слідчої ситуації, що склалася.

Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи, реєстраційна картка або інший документ у випадках, передбачених законом.

З поміж великої кількості видів експертиз, які проводяться суб'єктами експертної діяльності України, найбільш ефективним засобом для ідентифікації під час розслідування насильницького зникнення є судово-біологічна експертиза за спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження».

Молекулярно-генетична ідентифікація має низку переваг порівняно з іншими традиційними методами дослідження біологічних слідів людини. Сучасний рівень розвитку ДНК-аналізу засвідчує необхідність використання його результатів під час розшуку безвісно відсутніх осіб і розкриття кримінальних правопорушень за цими фактами [6, с. 45-46; 7, с. 177-178].

Зокрема збіг групи крові, статі, визначеної за слідами біологічного походження людини (крові, волосся, поту тощо) на місці події та зразками біологічного матеріалу людини, дає підстави для висновку тільки про можливу причетність конкретної підозрюваної особи до вчинення кримінального правопорушення, а під час проведення ДНК-аналізу можливо здійснити ідентифікацію з високим ступенем вірогідності, на відміну від інших методів дослідження (наприклад імунологічних, цитологічних).

Для призначення молекулярно-генетичної експертизи до експертної установи надають вилучені зразки біологічного походження; зразки слідів біологічного походження осіб, які фігурують у провадженні, для порівняння (кров, слина). Вилучення зразків біологічного походження проводять за процедурою, визначеною КПК України [10]. Якщо вилучення слідів біологічного походження відбувається в ході огляду місця події (невідкладного обшуку) – місця, де відбулось насильницьке зникнення особи, то в обов'язковому порядку необхідно отримати дозвіл слідчого судді місцевого суду, під юрисдикцією якого перебуває орган досудового розслідування, якщо слідчу дію проведено на території житла, приміщення чи іншого володіння третіх осіб, з тим, щоб у подальшому не виникло спорів про законність проведення огляду (невідкладного обшуку), отримання речових доказів, визнання проведених експертиз недопустимими доказами за принципом «плодів отруйного дерева».

У процесуальному документі, що став підставою для проведення експертизи, відповідно до чинного законодавства має бути надано дозвіл на часткове або повне використання слідів під час проведення досліджень дозвіл на зміну об'єкта дослідження. Зазначене пов'язано з тим, що методи дослідження ДНК є руйнівними і повторне дослідження неможливе.

Під час розслідування насильницького зникнення є цілком можливою слідча ситуація, коли унаслідок вчинення насильницького зникнення, потерпілий загинув, або його позбавили життя, щоб уникнути відповідальності, не бути викритими і продовжити злочинну діяльність. Тому вже на початковому етапі розслідування насильницького зникнення варто вирішити питання про відбір біологічного матеріалу у близьких родичів потерпілого для проведення судово-біологічної експертизи за спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» і поміщення геномної інформації до Електронного реєстру згідно вимог Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини».

За методиками суб'єктів експертної діяльності України рекомендовано проводити відбір біологічного матеріалу щонайменше у двох (для більш точної геномної ідентифікації) близьких родичів прямої спорідненості (мати, батько, рідні брати, сестри, діти) у спосіб, який дозволяє найменше втручатись у функціонування організму (неінвазивний), шляхом відбору букального епітелію, тобто шару клітин зі слиною із внутрішніх поверхонь обох щік. Найбільш поширеним способом, з огляду на його простоту, є зішкріб букального епітелію, що проводиться за допомогою окремих дерев'яних стерильних стрижнів – аплікаторів з бавовняною верхівкою, які у свою чергу з відібраним матеріалом поміщаються до паперових конвертів з пояснювальними написами. При цьому варто зазначити, що використання полімерного пакувального матеріалу, в тому числі сайф-пакетів, якими забезпечені криміналістичні підрозділи правоохоронних органів, категорично заборонено. Їх використання призводить до пошкодження, знищення, перетворення відібраних біологічних зразків і, як наслідок, неможливості експертного дослідження та встановлення генетичних ознак (ДНК-профілю) зразка букального епітелію.

При цьому відбір біологічного матеріалу у близьких родичів особи, потерпілої від насильницького зникнення, здійснюється на підставі їх заяви про відбір біологічного матеріалу та письмової згоди на обробку персональних даних.

Переважає більшість усіх досліджень у експертних установах Міністерства внутрішніх справ на сьогодні проводиться методом полімеразної ланцюгової реакції з використанням стандартного набору реактивів для ідентифікації «Globalfiler Express» за допомогою автоматизованої системи для швидкого аналізу ДНК RapidHIT ID System фірми «Applied Biosystems» (США).

Залежно від слідчої ситуації під час розслідування насильницького зникнення на вирішення експерту може бути поставлено одне, або декілька питань. Зокрема:

- Чи можна встановити генетичні ознаки зразка букального епітелію (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження конкретної особи)?
- Чи збігаються генетичні ознаки зразка букального епітелію (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження) з генетичними ознаками клітин (слідів крові людини, сперми тощо), виявлених на (назва речового доказу) об'єкт № (номер об'єкта) у висновку експерта (установа Експертної служби МВС) № (номер висновку експерта) від (дата висновку експерта)?
- Чи збігаються домінуючі генетичні ознаки клітин, виявлені на (назва речового доказу) об'єкт № (номер об'єкта) у висновку експерта (установа Експертної служби МВС) № (номер висновку експерта) від (дата висновку експерта) з генетичними ознаками зразка букального епітелію (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження)?
- Чи містяться генетичні ознаки зразка букального епітелію (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження), серед змішаних генетичних ознак клітин (або слідів крові людини, сперми тощо), виявлених на (назва речового доказу) об'єкт № (номер об'єкта) у висновку експерта (установа Експертної служби МВС) № (номер висновку експерта) від (дата висновку експерта)? [8]

Непоодинокими є випадки, коли особа, потерпіла від насильницького зникнення, не має близьких родичів, або близькі родичі перебувають за кордоном, на тимчасово окупованих територіях чи в зоні проведення бойових дій. У таких випадках за останнім відомим місцем проживання потерпілого проводиться огляд, у ході якого вилучаються речі, які зберегли на собі біологічний матеріал зниклої особи. У першу чергу перевага надається засобам особистої гігієни таким, що були у використанні потерпілою особою: зубна щітка, одноразові, багаторазові станки для гоління, тримери, тощо. Коли таких речей у ході огляду не віднайдено, проводиться вилучення предметів нижнього одягу, що були у використанні, які найбільше контактували з тілом: спідня білизна, майки, теніски, сорочки, шкарпетки, тощо. При цьому указані речі не повинні бути випрані чи оброблені хімічними речовинами, які застосовуються під час хімчистки. Також для пошуку клітин з ядрами і встановлення їх генетичних ознак можна досліджувати використані устілки взуття потерпілого, шапку, інший головний убір. У випадках, коли указані речі відсутні, проводиться вилучення предметів верхнього одягу (світер, кофта, куртка, тощо). У даному випадку у документі, що стає підставою для призначення судово-біологічної експертизи за спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» при формулюванні питання експерту варто зазначити, що пошук клітин з ядрами необхідно проводити у місцях найбільш ймовірного контактування з тілом потерпілого (комір, внутрішні поверхні манжетів рукавів, тощо).

Так згідно вимог ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» геномна інформація протягом 10 робочих днів після проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) разом із реєстраційною карткою надсилається Адміністратору Електронного реєстру для її реєстрації [12].

Проведення реєстрації такої інформації проводиться в тому числі і для ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, розшуку осіб, зниклих безвісти та ідентифікації трупів невпізнаних людей, їх останків і частин тіла людини.

Законодавством України визначено проведення як добровільної, так і обов'язкової держаної реєстрації геномної інформації.

Один з випадків обов'язкової держаної реєстрації геномної інформації передбачений Постановою Кабінету Міністрів України № 508 від 19.05.2023, якою затверджено Порядок відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та його зберігання.

Згідно п. 3 указанного Порядку відбір біологічного матеріалу у військовополонених є складовою державної реєстрації геномної інформації, що здійснюється для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації та подальшої ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [13].

Ураховуючи кількість осіб, які протягом усього часу бойових дій, потрапляють у полон, проведення такої реєстрації геномної інформації є важливим інструментом для ідентифікації осіб, причетних до вчинення насильницького зникнення, особливо у провадженнях, де в ході першочергових і подальших слідчих дій вилучено біологічні сліди причетних осіб, або об'єкти, які стали носіями таких слідів.

Висновки. Станом на перший квартал 2025 року у провадженні органів досудового розслідування різних правоохоронних органів перебуває у залишку значна кількість кримінальних прова-

джен за фактами вчинення кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст. 146-1 КК України.

З огляду на це варто зауважити, що здійснити досудове розслідування на високому професійному рівні, досягти у стислі строки позитивного процесуального результату можливо лише за умови спільної, чіткої, узгодженої діяльності (взаємодії) слідчого зі спеціалістами і судовими експертами суб'єктів експертної діяльності України. Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує використання спеціальних знань у таких формах: 1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 2) залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 3) залучення експерта і проведення експертизи; 4) надання консультацій спеціалістом. Усі зазначені форми використання спеціальних знань застосовують під час розслідування насильницького зникнення людини.

Таким чином найбільш ефективним засобом для ідентифікації під час розслідування насильницького зникнення є судово-біологічна експертиза за спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження», яка має низку переваг порівняно з іншими традиційними методами дослідження біологічних слідів людини.

Отже, призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи щодо близьких родичів осіб, потерпілих від насильницького зникнення, або призначення експертизи, об'єктом дослідження якої є речі потерпілого, має вирішальне значення для ідентифікації потерпілих, встановлення причетних осіб та досягнення позитивного процесуального результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення: Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 груд. 1992 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225.
3. Рішення Обухівського районного суду Київської області у справі № 368/1301/20 від 24.03.2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111115374>.
4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон від 12 лип. 2018 р. № 2505-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>.
5. Про судову експертизу: Закон від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
6. Петричук С.В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів* : матеріали круглого столу, Київ, 25 лют. 2015 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 45–48
7. Мазурок О.Я. Криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції під час розшуку безвісно відсутніх осіб: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 255 с.
8. Черкаський НДЕКЦ МВС України. URL: <https://ndekc.ck.ua/novini/999-molekulyarno-genetichni-doslidzhennya.html>.
9. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
11. Відповідь на запит про надання інформації Офісу Генерального прокурора за вихідним № 27/3-576ВИХ-25 від 03.04.2025.
12. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон від 09 лип. 2022 р. № 2391-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.
13. Порядок відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та його зберігання: постанова КМУ від 19 трав. 2023 р. № 508-2023-п. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-2023-%D0%BF#Text>.
14. Войтович Є. М. Поняття насильницького зникнення людини. Актуальні питання криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 282–285.

15. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: рішення Організації Об'єднаних Націй від 20 грудня 2006 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
16. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Закон від 17 черв. 2015 р. № 525-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-19#n2>.
17. Бабін Б. Насильницькі зникнення в Україні. Правові декларації та реалії війни. *Українська правда*. 2019. 24 лют. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/02/24/7207525>.
18. Задоя К. П. Визнання насильницького зникнення злочином *suī generis* за кримінальним правом України: *pro et contra*. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 59–73.
19. Кузьмічов В.С., Чорноус Ю.М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика: навч. посіб. Київ: КНТ, 2008. 448 с.
20. Цвікі В. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 124–130.
21. Цвікі В.Ю. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2017. 237 с.
22. Чорноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2013. 556 с.